

Harald Pöcher

ZRÍNYI MIKLÓS ÉS A STRATÉGIAI ELŐRELÁTÁS

BEVEZETÉS

Megtisztelő, hogy osztrák tábornokként gazdagítani tudom a Zrínyikről megjelenő újabb kötetet. Külön köszönettel tartozom barátomnak, Padányi József vezérőrnagynak, hogy meghívott, és ösztönzött arra, hogy írjak a könyvbe. Nem magától értetődő ugyanis, hogy osztrák tábornokként hozzájárulhatok egy ilyen, Zrínyiről szóló kiadványhoz, amennyiben figyelembe vesszük Zrínyi Miklós és a bécsi udvar közötti vitákat. A korábbi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen való habilitációs eljárásra felkészülve mélyrehatóan tanulmányoztam a magyar történelmet, és kialakítottam saját véleményemet a hadvezér és költő Zrínyi Miklósról. Ezt a nézőpontomat további tanulmányok és kutatások is megerősítették, amelyekben Padányi professzor meghívására vettem részt a habilitációt követő időszakban, a terepen, a levéltárakban, konferenciákon és múzeumokban, egészen napjainkig.

Zrínyi Miklós olyan életművet hagyott maga után, hogy megérdemli azt a tiszteletet, amely ma Magyarországon övezi. Az alábbi tanulmány kísérletet tesz annak igazolására, hogy Zrínyi Miklós Magyarország igaz hőse, és hogy ezt egyrészt a benne rejlő stratégiai előrelátás képességének, másrészt egész életén át tartó törekvéseinek köszönheti mint hadtudós, katonai vezető, nagybirtokos főnemes és Magyarország érdekeinek védelmezője. A tanulmány címének alaposan átgondolt megválasztásával ugyanakkor új szemszögből szeretném megvilágítani Zrínyi Miklós katonai képességeit, amely nem csupán tudáson és bátorságon alapszik. Először is érdemes áttekinteni, mit is jelent a stratégiai előrelátás fogalma a hadtudományban.

A STRATÉGIAI ELŐRELÁTÁS LÉNYEGE

Elgondolkodtató lehet, hogy vajon Mátyás király, Savoyai Jenő tábornagy, Radetzky tábornagy, Nelson altengernagy, Szuворov generalisszimusz miért is volt olyan sikeres a csatákban, Szuворov például az összes olyan csatát megnyerte, amelyben katonai vezetőként lépett fel. Valójában egyszerűen megmagyarázható azzal, hogy semmiféle tudományosan megalapozott háttére nincsen annak, miért vannak egyes katonai vezetők felruházva a stratégiai előrelátás képességével.¹ Ebből kifolyólag nem létezik tudományosan megalapozott magyarázat arra sem, hogy ezek az emberek miért sikeresek a fegyveres küzdelemben. Amit viszont biztosan ki lehet jelenteni, hogy az alapos katonai vezetői felkészítés, valamint – Zrínyi szavaival élve – a „jó szerencse” meghatározó szerepet játszik. Mindehhez azonban nehezen meghatározható „hadi értelem” is kell.

A stratégiai előrelátás isteni ajándék, amelyet nem lehet megvásárolni. Ugyanakkor azok, akik rendelkeznek ezzel a képességgel, csak akkor lesznek hatékonyak, ha emellett vezetői képességeiket már korán, a kezdetektől elkezdték fejleszteni, és azt egész életük során folytatták. Hiszen ha a katonai szaktudás nincsen tökéletesítve, úgy a vezető csak homályosan, a háború ködén keresztül látja a dolgokat. A csatátér átlátása, az előnyök és hátrányok kezdetektől való felismerése, a megfelelő pillanatban való cselekvés (vagy kivárás) az olyan katonai vezetőt jellemzik, aki birtokában van a stratégiai előrelátás képességének.

Jó példa lehet erre a zentai csata (1697. szeptember 11.), amelyben a Savoyai Jenő vezette keresztény csapatok fényes győzelmet arattak. Savoyai azzal alapozta meg az átütő sikert, hogy – bár hadserege már fáradt volt – egy pillanatra sem engedte ki kezéből a kezdeményezést. A herceg tisztában volt azzal, hogy a törököknek, ha Erdélyt akarja megtámadni, meg kell kockáztatnia az átkelést a Tiszán. Az Udvari Haditanácsnak küldött jelentéséből tudjuk, hogy eleve ekkor szándékozott az ellenségen rajtaütni, és megsemmisíteni, hiszen ez az a pillanat, amikor sebezhető. Így aztán amikor megtudta, hogy a szultáni had Zenta alatt előkészületeket tesz a Tiszán való átkelésre, újabb

¹ A teoretikus Liddell Hart 1944-ben megjelent *Thoughts on War* című művében a következőképpen fogalmazott: „A stratégiai előrelátás isteni ajándék, amelyet nem lehet elsajátítani. Azonban ha valaki ezt szaktudással nem tökéletesíti, akkor csak homályosan, a háború ködén keresztül lát majd, ami nem elég akkor, ha éppen éleslátásra lenne szükség... A harcmezőn körbenézni, és elsősorban felmérni annak előnyeit és hátrányait, a nagy hadvezér fontos képessége.” HART 1999.

felderítőket küldött ki, majd haditanácsot tartott. Ezen úgy döntöttek, hogy másnap folytatják az üldözést.

Szeptember 11-én hajnalban a sereg megkezdte az előrenyomulást. Az elővéd és a támogatására küldött huszárok foglyul ejtették a török lovasság parancsnokát, akitől értékes információkhoz jutottak. A hírek ellenőrzésére maga Savoyai is előbbre lovagolt, és jól mérte fel, hogy a törökök hídjának védelme nem teljes. Ez volt az a pillanat, amelyre a hadvezér várt, és teljes haderejével lecsapott a megosztott törökökre, kihasználva, hogy egy részük már átkelt a másik partra.²

A stratégiai előrelátás fogalma egyébként az üzleti környezetben is megtalálható, „megérzés”, „emberi ösztön” vagy „üzleti érzék” értelemben használják. Napjainkban ez a képesség megfigyelhető Bill Gatesnél, a Microsoft megalapítójánál, Dietrich Mateschitznél, a Red Bull néhai alapítójánál és másoknál is. Az üzleti életben sem lehet ezt a megérzést matematikai vagy fizikai módszerekkel mérni. A tehetség egyszerűen jelen van, hasonlóan a sikeres katonai vezetők esetéhez. A Weiss testvérek, Berthold és Manfréd, valamint Ganz Képhám is rendelkezett az „üzleti érzék” képességével, ezért tudtak nehéz körülmények között is sikereket elérni.

A hadtudományban ezt a jelenséget Wolfgang Peischel osztrák dandártábornok kutatja átfogóan.³ Peischel szerint a katonai vezető akkor lehet sikeres, ha rendelkezik a stratégiai előrelátás képességével, ugyanakkor elmélyült a katonai-tudományos eszközök ismeretének tárházában. Meglátása szerint végzetes lenne, ha a katonák nem fejlesztenék képességeiket intenzív gyakorlással, és csupán a stratégiai megérzésre hagyatkoznának. A megfelelő felkészültség nélkül egyetlen katonai vezető sem ér semmit. Ezért aztán Peischel véleménye az, hogy minden katonának intenzív elméleti és gyakorlati képzésnek köszönhetően alkalmas kell lennie a harcra, a feladatok magas szintű ellátására. A tehetségekutatás története mindenekelőtt egy dologra tanít: több mint 100 évnyi tudományos diskurzus után a stratégiai előrelátás fogalma sokkal összetettebbnek tűnik, mintsem gondoljuk.

ZRÍNYI MIKLÓS ÉLETÉRŐL RÖVIDEN

A költő és hadvezér Zrínyi Miklós a harmincéves háború időszakában született. Ez az időszak minden erőforrást megkövetelt nemcsak a bécsi udvartól, hanem

² HIM [é. n.].

³ PEISCHEL 2022.

a birodalom folyamatos török veszélynek kitett keleti részétől is.⁴ A harmincéves háború alatt a Habsburgok arra törekedtek, hogy keleten-délkeleten béke legyen, és ne kelljen második hadszínteret nyitni a törökök ellen. Ezért aztán a Habsburg Birodalom vezetése nem akarta meghallani az ezeken a területeken élő emberek segélykiáltását. Segítség helyett az itt élőknek maguknak kellett szembenézniük a keleten lappangó veszéllyel. Ha kaptak is segítséget, Bécs csak korlátozott katonai erőt küldött, amely inkább szimbolikus volt, mint hatékony. A törökök elleni harcban élenjáró vezetőket nem szívesen látták Bécsben, és a birodalom határainak védelme iránti elkötelezettségüket a birodalom akkori stratégiájára nézve károsnak találták. Nem meglepő tehát, hogy a birodalom keleti és délkeleti részén a mostoha bánásmód miatt egyre hevesebbé vált a szabadság iránti vágy, és ezért a harcokat egyre nyíltabban vívták meg. A 16. és a 17. században a Habsburgok elleni, szabadságért folytatott küzdelmet elsősorban három erdélyi fejedelem, Bocskai István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György vívta. A magyar és horvát területeken a Habsburg elnyomás eredményeként gyakran történtek zavargások. A birodalom ezen területein a Habsburgok csak mérsékelt sikerrel tudták érvényesíteni elképzeléseiket. Másrészt viszont ellenreformációs törekvéseikkel sikereket értek el. Az ellenreformációt viszont a török által elfoglalt magyar területeken nem fogadták sikerrel.

A hadvezér-költő Zrínyi Miklós előkelő nemesi családból származott, amelynek már generációk óta Magyarország délnyugati részén és Horvátországban voltak birtokai. Miklós 1620. május 3-án született Csáktornyan. Abban az időben a Zrínyi család birtoka volt Muraköz vidéke, amelyet a Mura és a Dráva folyó, valamint az akkori osztrák határ és a török hódoltság fogott közre. Hat éves korára testvérével, Péterrel együtt árvává vált, miután nagybátyjuk, aki a gyámjuk is volt, szintén meghalt. A két ifjú Zrínyi neveltetését Pázmány Péter esztergomi érsekre bízta. Zrínyi egészen fiatal korától kezdve érdeklődést mutatott az irodalom iránt. Az irodalom iránti érdeklődésén túl a fegyverforgatást is megtanulta, hiszen ez a nemesek számára kötelező volt a korban. E két készség elsajátításával Miklós már fiatalon megalapozta későbbi államférfiúi, hadvezéri és költői pályáját.

1634-ben a testvéreket látóköriük szélesítése érdekében a grazi jezsuita kollégiumba, majd Nagyszombatba és Bécsbe, az akkori legnagyobb egyetemre

⁴ A Zrínyi Miklós életéről szóló rész Padányi József munkáin alapszik. PADÁNYI 2021b; PÖCHER 2010.

küldték. Miklós ezt követően, 1635 és 1637 között több olasz városban is folytatott tanulmányokat. Rómában még VIII. Orbán pápa is fogadta őt. Szintén Itáliához köthető, hogy megismerkedett a híres reneszánsz irodalommal, többek között Machiavelli írásaival. Mindezek megalapozták politikai gondolkodását egész életére.

Az ifjú Miklós átfogó tanulmányainak köszönhetően művelt, magyarul, horvátul, olaszul, németül és latinul is beszélő, írásban is ügyesen fogalmazó emberré vált. Itáliából hazatérve átvette a muraközi földbirtokok igazgatását, és a gyakorlatban is finomította hadi mesterségről szerzett tudását, elsősorban – de nem kizárólagosan – birtokai határának védelmével. A Zrínyi család földjei közvetlenül a török által megszállt területek szomszédságában terültek el, így veszélyeztetettségük magas volt. Csáktornya és a törökök által 1600-ban elfoglalt Kanizsa között kevesebb mint 40 kilométer volt a távolság légvonalban. A törökök számos portyát indítottak Kanizsáról a Habsburg-területekre. A Zrínyi-birtok – amellet, hogy gazdag termőterület – kiemelt stratégiai fontosságú is volt, mivel az oszmánok által megszállt területek és Stájerország között helyezkedett el. Ez volt tehát az egyetlen összekötő folyosó az Adriai-tenger, Horvátország és Magyarország törökök által még meg nem szállt részei között. Ebből kifolyólag a bécsi udvar kiemelt figyelemmel kísérte a Zrínyik minden tevékenységét. Éppen ezért ellenezte azt is, amikor Zrínyi a mai Fiume közelében található horvátországi Bakar kikötőjén keresztül – saját hasznára – marhákat exportált Velencébe, megkerülve a vámot. A bécsi udvar tartott attól, hogy Zrínyi ezzel az exporttal provokálja majd az Oszmán Birodalmat. Zrínyi azzal indokolta az ügyletet, hogy ezzel gyűjt pénzt a határok védelméhez, amelyhez az udvartól mindezidáig a gyakori sürgetés ellenére sem kapott anyagi segítséget.

Zrínyi a török elleni hadviselés és nemesi kötelezettségei mellett is tudott időt szakítani irodalmi tevékenységre. Ez idő alatt kezdett költőként is alkotni, nevéhez fűződik *A vadász és echo*, az *Idilium*, a *Fantasia Poetica* és az *Arianna sirása* című remekmű.

Ennél is számottevőbb azonban hadtudományi munkássága és az azt megalapozó hadtudományi irodalom ismerete. Ennek forrása az a könyvtár, amelyet Csáktornyan hozott létre, alapozva ősei gyűjtésére is. Az 1662-ben felvett katalógus szerint ebben a könyvtárban „Militares” címszó alatt szerepeltek a hadtudományi művek, szám szerint 62. Ezekben összesen 66 katonai szakmunka sorakozott a polcokon, és ezekhez számítható még a katalógus elkészülte után beszerzett – és Zágrábban a Zrínyi-gyűjteményben ma is fellelhető – további

néhány kötet. Mai ismereteink szerint így Zrínyi könyvtárában 42 kötetben 71 hadtudományi írás szolgált a tulajdonos szellemi épülését.⁵

1645-ben, 25 éves korára Zrínyi már tapasztalt hadvezérnek számított. Az 1642–1645 közötti időszakban bekapcsolódott a harmincéves háborúba. Saját költségén felállított sereggel III. Ferdinánd király hadában a Lennart Torstenson vezette svédek ellen Sziléziában és Morvaországban, I. Rákóczi György ellen pedig a Felvidéken harcolt. Az erdélyi fejedelem elleni hadjáratban, 1644. szeptemberben a felkelőket szétverték, közülük 3000-en estek el a csatában. Itt Zrínyi a küzdelem hevében a zászlót őrzők közül kettőt leterített, a harmadiknak pedig kiragadta a kezéből a zászlót; e hősi tette még tovább növelte hírnevét. Vitézsége elismerésül a király 1646-ban Horvátország kapitányává (mai értelemben tábornokká) nevezte ki Zrínyit, aki egyben Zala vármegye főispánja is volt. 1646. szeptember 20-án királyi tanácsosi címet szerzett adományban III. Ferdinánd magyar királytól.⁶

1647. december 27-én eredményeinek elismeréseként horvát bánná nevezték ki, ebben a minőségében a horvát parlament vezetéséért is felelős volt. Amikor 1649-ben elfogadta a kinevezést, erősen csüggedt horvát néppel találta szembe magát, így sokat kellett velük foglalkoznia. A harmincéves háború nemcsak katonai, hanem személyes szempontból is zűrzavaros időszak volt Zrínyi számára. 1646-ban vette feleségül a horvát Draskovich Mária Euzébiát. 1650-ben azonban Euzébia meghalt, így Zrínyi 1652-ben, a kétéves gyász időszaka után feleségül vette a szintén előkelő Löbl Mária Zsófiát. Négy gyermekük született, fia, Ádám a szalánkeméni ütközetben esett el 1691-ben.

A harmincéves háború vége felé Zrínyi Miklós már nagyon népszerű volt honfitársai körében és a bécsi udvarban egyaránt. Ebből kifolyólag szívesen látott vendég volt az udvar jelentős eseményein, például IV. Ferdinánd császár koronázásán, amelyen ő vitte a királyi pallost. Azonban ahogy egyre jobban foglalkozott a magyarok és a horvátok jogainak érvényesítésével, úgy került egyre többször összetűzésbe Béccsel. Szenvedélyesen érvelt amellett, hogy se Magyarországra, se Horvátországra ne „*partes annexae*”-ként tekintsenek a birodalomban.

Zrínyi később is megérezte az udvar haragját, főleg miután újraindította szarvasmarha-kereskedését Velencével. Ezúttal a bécsi udvar még csapatoakat is bevetett, hogy megakadályozza a kereskedelmet. Zrínyi ezután Bécsbe

⁵ HAUSNER 2013: 77.

⁶ Wikipedia [é. n.].

utazott, és megpróbálta elmagyarázni az udvarnak, hogy csak azért kereskedik szarvasmarhával, hogy elegendő pénzt szerezzen a törökök elleni védekezés költségeihez, és abból végül az egész birodalom profitálni tudjon. Ugyanakkor nemcsak a szarvasmarha-kereskedelem volt az egyetlen, ami bosszantotta a bécsi udvart. Az sem tetszett Bécsnek, hogy Zrínyi gyakorlatilag 1650-től szinte folyamatosan hadban állt a törökökkel. Ezek az ellenségeskedések egyre jobban aggasztották az udvart, mert úgy vélték, hogy Zrínyi meggondolatlanak tartott harca a törökökkel nagyobb, Bécs elleni támadásra készíti majd az Oszmán Birodalmat. Zrínyi folyamatos támadásai az oszmán bázisok ellen azonban aggasztották a törököket is, akik így kénytelenek voltak erőket átcsoportosítani a török hódoltsági területekre. Szükséges itt megjegyezni, hogy a törökök sem fogták vissza magukat, rendszeresen zsákmányoltak a keresztény területeken.

A törökök elleni szüntelen harc időszaka jelentette Zrínyi hadtudományi munkálkodásának kezdetét. A *Vitéz hadnagy* (1650–1653), a *Mátyás király életéről való elmélkedések* (1655–1657), *Az török áfium ellen való orvosság* (1663) és a *Tábori kis tracta* (1663–1664) felöleli a kor hadtudományának valamennyi fontos kérdését.⁷

Zrínyi 1651-es, a törökök ellen Boszniában folytatott hadjárata különösen sikeres volt. A harcok során elfogott egy üzenetet a nagyvezírtől, amelyet a kanizsai erőd parancsnokának küldött. A levélben a nagyvezír felszólította a kanizsai parancsnokot arra, hogy aktívabban vegye ki részét a harcokból, máskülönben halálbüntetés vár rá. Ebből Zrínyi arra következtetett, hogy a török seregek nincsenek a legjobb állapotban, és így a helyzet kedvezőnek mutatkozott egy nagyobb keresztény támadáshoz. Boszniai sikeres hadjárata után a bécsi udvar megtiltotta neki, hogy hadba szálljon a törökök ellen. E parancs hatására csak tovább éleződött a viszony Bécs és Zrínyi között.

Zrínyi Miklósnak azonban nemcsak a bécsi udvarral voltak gondjai, hanem az országon belül Erdődy gróffal is meg kellett küzdenie, akinek birtokán 1653-ban parasztlázadás tört ki. Zrínyi számára világossá vált, hogy a katonák toborzásában, utánpótlásában fontos szerepet játszik a parasztság, így annak nagyobb megbecsülése elengedhetetlen. Az ország érdekeinek védelmében Zrínyi igyekezett békés eszközökkel lezárni a lázadást. Felismerte, hogy a probléma gyökere Erdődy paraszttal szembeni rossz bánásmódjában rejlik, és ezt a konfliktust Erdődy erőszakkal próbálta megoldani.

⁷ DOMOKOS 2022.

Ezzel egy időben megüresedett a nádori szék, amely a király után a legmagasabb országos méltóság volt, és Zrínyi joggal reménykedett, hogy ezt ő töltheti majd be. A nádori székeknek különösen jelentős szerepe volt az ország vezetését illetően, főleg akkor, ha nem volt király, vagy éppen gyenge király uralkodott. Noha esélyes volt a címre, udvari ellenfelei megghiúsították Zrínyi tervét, és 1655-ben a nádorra választásban alulmaradt Wesselényi Miklóssal szemben. Zrínyi feltételezte, hogy a bécsi udvar így jobban fogja tudni uralni a magyarokat, ezért aztán kampányt folytatott egy erős magyar király megválasztásáért. Ekkor írta meg *Mátyás király életéről való elmélkedések* című munkáját. Ezzel szeretne volna megmutatni a magyaroknak, milyen is az ideális uralkodó, amilyen Mátyás király volt, aki egész Magyarországot és Ausztria keleti területeinek nagy részét is uralta.

Életének utolsó éveiben birtokai védelmének megerősítésével és további irodalmi és hadtudományi művek kiadásával foglalkozott. A csáktornyai udvar kézzel írott szakácskönyve pedig arról árulkodik, hogy a gasztronómiai élvezeteket sem vetette meg. Később, 1660-ban megírta a *Ne bánts d a magyart! Az török áfium ellen való orvosság* című művét. Ebben a műben Zrínyi javaslatot tett az önálló magyar hadsereg létrehozására, és szót emelt a teljes lakosság háborús időben való felfegyverzése érdekében.⁸ A törökök elleni harc előkészületeit saját költségén, hazája védelmére, egy új erőd építésével fejezte be, amely Zrínyi-Újvár néven vonult be a történelembe.

Az erőd pontos kinézete ma már nem ismert, de az biztos, hogy az akkori török területen, a Mura bal partján épült.⁹ Az erőd és a körülötte zajló események ma fontos kutatási és oktatási témái a Nemzeti Köszolgálati Egyetemnek.¹⁰

Az erőd építésének híre egészen Konstantinápolyig elért. A kanizsai erőd parancsnokát kivégezték, amiért nem akadályozta meg időben Zrínyi építkezését. Az udvarban még az osztrák követet is beidézték a szultán elé, és világossá tették számára, hogy a vár építése a lehető legnagyobb mértékben veszélyezteti a porta és Bécs viszonyát. Zrínyit ekkor hűtlen alattvalónak minősítették az udvarban, aki kalandorként épített várat, hogy kizárólag saját önös érdekeit érvényesítse. Ugyanakkor Zrínyi világosan leírta egy levélben az erősség építésének okait,

⁸ PADÁNYI 2021a.

⁹ PADÁNYI–NÉGYESI–NAGY 2020; KÖLTŐ et al. 2020; NÉGYESI–PADÁNYI 2014.

¹⁰ Erről lásd a következő írásokat: HAUSNER et al. 2012; NÉGYESI–PADÁNYI 2012; PADÁNYI 2015.

amelyből egyértelmű, hogy – természetesen a muraközi birtok védelme mellett – az egész keresztény világ csak nyer az építéssel.¹¹

1663 elejére világossá vált Zrínyi számára, hogy a törökök nagyobb hadjáratot terveznek, így megpróbálta a bécsi udvarnak a lehető legjobb védelmi intézkedéseket javasolni. Azonban Bécsben nem fordítottak rá túl nagy figyelmet, ráadásul megtiltották neki, hogy további védelmi intézkedéseket tegyen. A spanyol örökösödési viszály közepette a Habsburgok időnyerésre törekedtek, a törökökkel való tárgyalások során még Zrínyi-Újvár feladása is felmerült. Ugyanakkor a törökök is időt szerettek volna nyerni, mivel nagy sereggel voltak úton, hogy megerősítsék az osztrák határnál lévő erőiket. Miután Zrínyi 1663 májusában a bécsi udvarban erről beszélt, a császár egyedüli védelmi lépésként 6000 embert küldött Stájerország határának megerősítésére. Zrínyi ezzel magára maradt az egyre erősödő török erővel szemben, így a helyzet egyre jobban hasonlított arra, amikor dédapja Szigetvárat védte 1566-ban.¹² A kanizsai pasa megfenyegette, hogy hamarosan új vára ellen indulnak, és minden erejükkel annak elpusztítására törekednek.

A kiemelkedően tehetséges Raimondo Montecuccoli és a bécsi Haditanács tehetetlenségét látva Zrínyi elhatározta, hogy önerőből próbálja megfordítani a háború menetét, és ennek érdekében az őt támogató arisztokraták – Wesselényi Ferenc nádor, Nádasdy Ferenc országbíró és Esterházy Pál –, illetve a János Fülöp mainzi érsek vezette Rajnai Szövetség segítségével ütőképes hadsereget toborzott. Zrínyi, aki korábbi betöréseivel, illetve a Drávánál fekvő Zrínyi-Újvár felépítésével már számtalanszor bizonyította kezdeményezőképességét, 1664 januárjára Wolfgang Julius von Hohenlohe gróffal körülbelül 26 ezer embert gyűjtött össze, és a hónap közepén meg is indult kelet felé. A télvíz idején megkezdett hadjárat szép reményekkel kecsegtetett, ugyanis azzal egy időben a végvár vonal több pontján – például Várad környékén – elterelő hadműveletek indultak a határ menti bégek lekötésére. Ennek eredményeként Zrínyi és Von Hohenlohe különösebb nehézség nélkül foglalhatta el Berzencét és Babócsát, később pedig Barcs vára is a keresztények birtokába került.¹³

Komoly ellenállás híján a téli hadjáratban részt vevő seregek a Dél-Dunántúl központja, Szigetvár alá vonultak, a bán azonban belátta, hogy ostromgépek nélkül nincs reális esélye az erősség elfoglalására, így csak I. Szulejmán türbáját

¹¹ PADÁNYI 2018.

¹² PADÁNYI 2017.

¹³ TARJÁN [é. n.].

foglalták el, majd körbezárták Pécsét. Itt a keresztények csapatok kettéváltak, Von Hohenlohe ugyanis a vár alatt maradt, Zrínyi pedig 5000 katonájával az eszéki hídhöz vonult, hogy végleg elvágja Köprülü Ahmed nagyvezír főseregeinek dunántúli összeköttetését.

ZRÍNYI MIKLÓS ÉS A STRATÉGIAI ELŐRELÁTÁS KÉPESSÉGE

Zrínyi Miklós magas szintű elméleti és gyakorlati katonai oktatásban részesült és komolyan foglalkoztatták őt a csapatszervezéssel, a csapatvezetéssel és a felszereléssel kapcsolatos újítási lehetőségek. Ugyanakkor, ahogyan az fentebb is látható volt, az oktatás még nem elegendő ahhoz, hogy valakinek jó stratégiai előrelátás képessége legyen. Ezt csak konkrét tettek esetén lehet felismerni, amelyet a következő két példa is szemléltet.

A TÉLI HADJÁRAT ÉS AZ ESZÉKI HÍD FELGYÚJTÁSA

Zrínyi Miklós 1664. február 2-án, a téli hadjárat alatt felgyújtotta az eszéki hidat, miután seregeivel behatolt a török hódoltság területére. A Dráván lévő híd lerombolásával Zrínyi kiemelkedő katonai sikert ért el az 1663–1664 között zajló Habsburg–török háború alatt, aminek köszönhetően lehetőség adódott az így elszigetelődött kanizsai erőd megtámadására.

A körülbelül 8 km hosszú, tölgyfából készült eszéki híd 1578 óta biztosította a Dráván és az azt körülvevő mocsaras részen való zavartalan átkelést, így nyújtva állandó összeköttetést az Oszmán Birodalom központja és a hódoltsági területek között.

Ebből kifolyólag a híd kulcsfontosságú szerepet töltött be a hódoltság védelmének szempontjából, ezért a törökök mindent megtettek, hogy megvédjék a hidat. Mivel a keresztények fölényben voltak, az eszéki vár őrsege csak az ágyúkat tudta használni a híd lerombolásának megakadályozására, viszont ez az erőfeszítés kudarcba fulladt. Azonban Zrínyinek sem volt könnyű dolga a híd elpusztításával. A vastag jéggel borított híd nem tudta egyszerűen felrobbantani, mert seregében már kifogyóban volt a puskapor, amelyre viszont szükség volt a hadjárat további sikeres folytatásához. Emiatt Zrínyi két napon át tett

előkészületeket a híd lerombolására: ennyi időre volt szüksége az embereinek ahhoz, hogy megfelelő mennyiségű nádat gyűjtsenek, amellyel végül február 2-án fel tudták égetni a hidat.

A híd lerombolása után a keresztények visszatértek a Pécsnél maradt egységekhez, viszont a Zrínyi és Von Hohenlohe között kialakult nézeteltérés miatt a hadjárat hamarosan befejeződött, és a seregek visszatértek Stájerországba, illetve a királyi Magyarország területeire. Noha a téli hadjárat alatt nem tudták bevenni sem Szigetvárat, sem Pécs várát, a hazaérkező Zrínyit a Habsburg Birodalom mellett egész Európa hősként ünnepelte: szinte nem volt olyan uralkodó, aki ne gratulált volna neki. A francia király főnemesi ranggal, a spanyol uralkodó pedig az aranygyapjas renddel tüntette ki őt.

A keresztény Európa nemcsak azért dicsérte Zrínyit, mert sikeresen lerombolta az eszéki hidat, hanem azért is, mert mindezt a télen indított hadjárat alatt tette, ami akkoriban valódi katonai eredménynek számított. A Dráva menti átkelő lerombolásával a keresztényeknek esélyük nyílt Kanizsa bevételére, azonban a Haditanács lassú döntéshozatala miatt Zrínyinek egészen április közepéig várnia kellett, hogy az erősség alá vonulhasson. Ezzel a vállalkozással a keresztény erők végső soron kudarcot vallottak. A szentgotthárdi csatát követően magyar szempontból elégtelen vasvári béke megalapozta a Wesselényi Ferenc nádor által vezetett nemesi összeesküvést I. Lipót király ellen.

Ahogy a híd lerombolása körüli történések leírása mutatja, a híd megsemmisítése Zrínyi kreatív gondolkodása miatt volt sikeres, amelyet a stratégiai előrelátás képességének köszönhetett.

ZRÍNYI-ÚJVÁR HELYSZÍNÉNEK MEGVÁLASZTÁSA

1661-ben Zrínyi egy holland hadmérnök segítségével Légrád közelében megkezdte Zrínyi-Újvár felépítését. A kanizsai pasa is eljátszott a gondolattal, hogy erődöt épít ezen a helyen, de Zrínyi megelőzte ebben. A bécsi udvar attól tartott, hogy a vár miatt megtörhet a két fél közötti béke, és új háború kitörésére adhat okot. Ennek ellenére Zrínyi befejezte a vár építését.

Zrínyi határozott véleménye az volt, hogy az erőd hatékonyabb védelmet nyújt Muraköz és a déli osztrák örökös tartományok lakosainak a törökök portyázásával szemben, akik az elmúlt évtizedekben mélyen behatoltak a királyi

Magyarország területére, adófizetésre kényszerítve a kisebb városokat, falvakat. A legközelebbi keresztény erőd Légrádban mostoha természeti körülményeknek volt kitéve, mivel a Dráva és a Mura folyó találkozási veszélyeztette a vár épségét, különösen a nagy tavaszi áradásokkor. Az elkövetkező török elleni harcok fontos bázisaként Zrínyi-Újvár megépítése a török kézen lévő Kanizsa összeköttetéseit is akadályozta. Az újonnan kitört háború nem kedvezett a keresztényeknek, hiszen az oszmánok elfoglalták Érsekújvárat. A nem megfelelő számú császári és magyar hadsereg, amely egyrészt a képzetlen nemesi felkelésből állt, képtelen volt felvenni a harcot a török hadigépezet ellen. Zrínyi eszéki hadjárata kedvező feltételeket teremtett Kanizsa elfoglalására, de Bécs habozása miatt a terv kudarcba fulladt.

Ezzel párhuzamosan Köprülü Ahmed nagyvezír új hidat építtetett a Drávára, és felvonult Kanizsa felmentéséhez. A keresztény csapatok visszavonultak a Mura vonala mögé, és onnan próbálták támogatni Zrínyi-Újvár védőit.

Zrínyi-Újvárban ekkoriban 1900-an állomásoztak, köztük 1200 német, 700 magyar és horvát katona. Az erőd parancsnoka Horváth András kapitány volt. A magyar hadvezetés igyekezett úgy megszervezni csapatait, hogy a déldunántúli hadsereg meg tudja állítani a törököket, míg az északi csapatok a Duna mentén felvonulnak. A Raimondo Montecuccoli által vezetett déli csapatok létszáma azonban nem volt elegendő, a katonák éheztek, nem volt megfelelő felszerelésük, és a nyugati parancsnokok úgy látták, a terep alkalmatlan arra, hogy nagyobb segítséget nyújtsanak. Ilyen körülmények között Montecuccoli csak a szükséges mértékben avatkozott bele az ostrom menetébe, hiszen célja az időnyerés volt, és nem a vár megvédése.

Montecuccoli június 15-én érkezett a várhoz, és azonnal átvette a parancsnokságot. Ekkor Strozzi már elesett, és a vár parancsnoka is életét veszítette egy török támadás során. Montecuccolit kétségbeejtő helyzet fogadta: eluralkodott a káosz és a fejetlenség.

Amikor Zrínyi látta, hogy a Montecuccoli vezette keresztény hadak nem fogják megvédeni a várát, Montecuccoli kérése ellenére elhagyta a táborát. Először Csáktornyára ment, és ott július 8-án a német birodalmi erők egyik parancsnokával, Lipót Vilmos badeni őrgróffal tárgyalt, majd Bécsbe utazott. Június 30-án Montecuccoli az erőd kiürítése, majd azt követően felrobbantása mellett döntött, annak érdekében, hogy azt a nagyvezír ne tudja megszerezni. A parancs végrehajtása előtt azonban a janicsárok döntő támadást indítottak az erőd ellen. A megzavarodott helyőrség nem tudott ellenálni a támadásnak, így a vár még

aznap elesett. Az ostrom alatt 1266 katona esett el, köztük a vár parancsnoka is. A nagyvezír július 7-én felrobbantotta a várat, amely eltűnt a föld színéről, és soha nem építették újjá.

A vár megfelelő helyének kiválasztása nem történhetett volna meg Zrínyi stratégiai előrelátása nélkül. A védekezésben Zrínyi nem kapott megfelelő segítséget, hiányoztak az erőforrások – és a szándék is – a túlerőben lévő ellenség ellenében.

Zrínyi Csáktornyán tartózkodott, amikor értesült a vár elestéről. A stájer tartományi kormányzatnál panaszt tett, mivel szerint Montecuccoli egész idő alatt csak figyelte, ahogy a várat megrohamozza az ellenség. Így írt:

„Amit egyetlen történetíró még föl nem jegyzett, és egészen hallatlan dolog, lelkem nagy fájdalommal írom Excellenciátoknak, hogy az én új váramat, teljesen ép állapotban, ágyúktól össze nem rombolva és alá nem aknázottan, ma reggel a mi nagyobb létszámú seregünk szeme láttára, pusztá karddal elfoglalta és megszállta a török. Ez hát a régen várt és remélt segítség! Montecuccoli gróf úr sohasem engedte meg, hogy kardot rántsunk ennek a várnak a védelmére.”¹⁴

Montecuccolinak nem volt más lehetősége, mint szintén visszavonulni a nagyvezír elől, akinek a serege az elkövetkezendő hetek alatt folyamatosan gyarapodott. Montecuccoli Muraszombatba (mai nevén Murska Sobota, Szlovénia) vonult vissza. A Murától nem akart messzire elszakadni, mivel innen kapták az utánpótlást, illetve ha a törökök megszerezték volna a folyami átjárókat, könnyedén előrenyomulhattak volna Stájerországba. Mindez idő alatt a török csapatok észak felé, a Rába irányába kezdtek el haladni, amiből egyértelművé vált, hogy a nagyvezír ott akar behatolni az osztrák területekre. Montecuccoli a Haditanács döntése alapján úgy határozott, hogy döntő csatát fog vívni a törökökkel, amelyre a Rábánál kerül sor. A közben 100 ezer főre nőtt török hadsereg jelentősen túlbecsülte saját erejét. Ez ahhoz vezetett, hogy augusztus 1-én Szentgotthárdnál döntő vereséget szenvedett Montecuccolitól. A győzelem gyümölcseit azonban nem tudták a keresztények kihasználni, a 10 nappal később megkötött vasvári béke legalábbis ezt bizonyítja.

A Habsburgok és a törökök között Vasváron megkötött fegyverszüneti egyezmény 20 évre szólt, amely lehetőséget adott a háborús feleknek a megerősödésekre. A magyarok azonban szégyenletesnek tartották a békeszerződést,

¹⁴ ZRÍNYI 2003: 789.

mivel azt remélték, hogy a szentgotthárdi győzelem után a császári sereg üldözőbe veszi a török sereget, és ezzel megalapozza Magyarország felszabadítását a török hódoltság alól.

Míg a bécsi udvar vitatta Zrínyi terveit, addig XIV. Lajos francia király csodálta őt. XIV. Lajos már 1664 márciusában 10 ezer tallért küldött Zrínyi Miklósnak, és a vasvári békét sem értékelte sikerként. A Zrínyi fivérek, Miklós és Péter a nyár végén titkos tárgyalásokat kezdtek Grémonville-lel, a bécsi francia nagykövettel. Céljuk volt, hogy szövetséget kössenek a franciákkal Magyarország felszabadítása érdekében.

Ezzel egy időben a bécsi udvar hozzáállása a törökkérdéshez is megváltozott. Emiatt aztán 1664. november 25-re nagy tanácskozást rendelt el az udvar, amelyen magyar nemesek is részt vehettek. A tanácskozáson Zrínyi azonban már nem tudott részt venni, mert egy vadászbalesetben 1664. november 18-án életét veszítette. A rendkívüli haláleset hallatán nagyon sokáig terjedt a pletyka, miszerint a bécsi udvar gyilkoltatta meg Zrínyit, ugyanakkor erre semmilyen bizonyíték nincs.

ZÁRÓGONDOLATOK

Viharos időkben egy nemzetnek erős vezetőre van szüksége ahhoz, hogy megőrizhesse identitását, idegen uralom esetén pedig képes legyen visszaszerezni függetlenségét. Miután a 10. században letelepedtek, a magyarok sok történelmi hullámvölgyet megéltek.

A magyarság számára az egyik legnehezebb időszakot a 16. és a 17. század jelentette. Ez idő alatt az ország megosztott, különböző idegen uralom alatt állt. Ez adott okot a Zrínyi családnak arra, hogy megpróbálja visszaszerezni az ország függetlenségét. A Zrínyi család legfontosabb alakja, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós majdnem 25 éven keresztül fáradhatatlanul küzdött a magyar és a horvát népért.

Ez alatt az idő alatt államférfiként, hadvezérként, költőként és mindenekelőtt hadtudósként olyan életművet hagyott maga mögött, amely Magyarország hosszú történelmében egyedülállónak mondható. Noha Zrínyinek nem sikerült Magyarországot felszabadítania az idegen uralom alól, tettei mégis jó alapot adtak a következő generációknak. Példaképként tekintettek rá, munkásságán keresztül ösztönözve Magyarország felszabadítását.

Minden tettet azért tudta ilyen sikeresen véghezvinni, mert meg volt áldva a stratégiai előrelátás képességével.

Zrínyi életműve Magyarországon kívül egyelőre kevés figyelmet kap. Ennek egyik oka, hogy Zrínyi műveit csak 2021-ben jelentették meg angolul.¹⁵ Időszerű lenne hadtudományi munkásságát más nyelvekre is lefordítani, majd kiadni, hogy például a német nyelvű országok katonai képzései során is tanulmányozhassák Zrínyi örökségét.

Ezzel együtt kollégáim a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán több mint egy évtizede kutatják nagyon tudatosan a Zrínyiek örökségét. A kutatás centruma – rendkívül széles eszköztárat felvonultatva – a hadvezér és költő Zrínyi Miklós élete és munkássága, benne Zrínyi-Újvár építése, jelentősége és hatása a korszakra, Muraköz komplex védelmében betöltött szerepe. Ezeken túl kutatják a Zrínyiek tárgyi örökségét, és eredményeiket több nyelven is publikálták.¹⁶ Ebben a munkában van szerencsém alkotó módon részt venni, amit ezúton is köszönök.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DOMOKOS György (2022): Zrínyi Miklós hadtudományi munkáiról. *Honvédelem*, 2022. április 11. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/zrinyi-miklos-hadtudomanyi-munkairol.html>
- FELETAR, Dragutin et al. (2021): *Utvrdna Novi Zrin na Muri*. Čakovec: Meridijani izdavačka kuća.
- HART, Liddell (1999): *Thoughts on War*. Staplehurst: Spellmount.
- HAUSNER Gábor (2013): *Márs könyvet olvas: Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*. Budapest: Argumentum.
- HAUSNER, Gábor – NÉGYESI, Lajos – PADÁNYI, József (2012): Novi Zrin u svjetlu izvora i istraživanja terena. In BENE, Sándor – HAUSNER, Gábor – LADIĆ, Zoran (szerk.): *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Zagreb: Matica hrvatska, 189–218.
- HAUSNER, Gábor – PADÁNYI, József (2023): Firearms with the Zrínyi Coat of Arms. *Podravina*, 22(43), 62–75.
- HIM [é. n.]: *A zentai csata, 1697. szeptember 11.* Online: <https://m.militaria.hu/digitalis-hadtortenelem-hadtorteneti-oktatasi-csomagok-iskolak-szamara/hodoltsag-kora/hodoltsag-kora-hadiesemenyek/a-zentai-csata>

¹⁵ *Miklós Zrínyi and His Works on Military Science* 2021.

¹⁶ NÉMETH–SZABÓ–BALOG 2020; SZABÓ et al. 2020; ONDRÉK–PADÁNYI 2023; ONDRÉK–PADÁNYI–2019; FELETAR et al. 2021; PADÁNYI 2023; HAUSNER–PADÁNYI 2023; KOVÁCS–NÉGYESI–PADÁNYI 2017.

- KOVÁCS S., Tibor – NÉGYESI, Lajos – PADÁNYI, József (2017): Sablja Sigetskog Nikole IV. Zrinskog. *Podravina*, 16(32), 43–58.
- KÖLTŐ, László et al. (2020): Locating, Excavating and Reconstructing the Ramparts of Zrínyi-Újvár. In HAUSNER, Gábor – NÉMETH, András (szerk.): *Zrínyi-Újvár: A Seventeenth-Century Border Defence System on the Edge of the Ottoman Empire*. Budapest: Dialóg Campus, 109–124.
- NÉGYESI Lajos – PADÁNYI József (2012): Zrínyi-Újvár a hadszíntérkutatás tükrében. In HAUSNER Gábor – PADÁNYI József (szerk.): *Zrínyi-Újvár emlékezete*. Budapest: Argumentum, 71–94.
- NÉGYESI Lajos – PADÁNYI József (2014): Zrínyi-Újvár kutatása a terepen. In HAUSNER Gábor – PADÁNYI József (szerk.): *A Zrínyiek és a honvédelem*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 39–60.
- NÉMETH, András – SZABÓ, András – BALOG, Ferenc (2020): 3D Virtualisation and Visualisation Technologies for Archiving the Results. In HAUSNER, Gábor – NÉMETH, András (szerk.): *Zrínyi-Újvár: A Seventeenth-Century Border Defence System on the Edge of the Ottoman Empire*. Budapest: Ludovika, 225–268.
- ONDRÉK, József – PADÁNYI, József (2019): Examining Lead Bullets from the Siege of Novi Zrin in 1664. *Journal of Conflict Archaeology*, 14(1), 58–77. Online: <https://doi.org/10.1080/15740773.2019.1653060>
- ONDRÉK, József – PADÁNYI, József (2023): Miklós Zrínyi's Efforts in Strengthening the Military Defenses of Međimurje, Hungary. *International Journal of Historical Archaeology*, 27(3), 792–816. Online: <https://doi.org/10.1007/s10761-022-00677-0>
- PADÁNYI, József (2015): Exploring Zrin-Newcastle on the Field. In FELETAR, Dragutin – KOLARIĆ, Juraj (szerk.): *Nikola Zrinski VII. i utvrda Novi Zrin 350. godina: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u Donjoj Dubravi*. Zagreb–Čakovec: Hrvatsko vojno učilište, 134–154.
- PADÁNYI, József (2017): Analiza opsade Sigeta 1566. godine. In FELETAR, Dragutin: *Nikola IV. Subic Zrinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica hrvatska, 37–43.
- PADÁNYI, József (2018): Jacanje vojne o brane Međimurja od 1660 do 1664. godine. In FELETAR, Dragutin (szerk.): *Zrinski-od bibrirskih Šubića do čakovečkih Zrinskih*. Čakovec: Letis, 103–118.
- PADÁNYI, József (2021a): The Works of Miklós Zrínyi on Military Science in the Collection of National Defence Values. In ZRÍNYI Miklós: *Miklós Zrínyi and His Works on Military Science*. Budapest: Zrínyi, 7–28.
- PADÁNYI József (2021b): Zrínyi Miklós hadtudományi munkái a Honvédelmi Értéktárban. In HAUSNER Gábor – PADÁNYI József (szerk.): *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Budapest: Zrínyi, 9–27.
- PADÁNYI, József (2023): Ponovno Promišljanje Obrane Novog Zrina. *Podravina*, 22(44), 17–32.
- PADÁNYI, József – NÉGYESI, Lajos – NAGY, László (2020): Identification of the Zrínyi Ditch – An Engineer Obstacle Built in 1662. In HAUSNER, Gábor – NÉMETH, András (szerk.): *Zrínyi-Újvár: A Seventeenth-Century Border Defence System on the Edge of the Ottoman Empire*. Budapest: Dialóg Campus, 87–108.
- PEISCHEL, Wolfgang (2022): Intuition, Bauchgefühl und Führung-Tast- und Geschmacks-sinn (Tasten und Schmecken) in übertragener Bedeutung. In EBERHARDSTEINER, Josef (szerk.): *Die Wissenschaftskommission beim BMLV. Funktionsperiode 2017–2022. Verteidigungs-*

- forschung – Verteidigungsforschen. Sinne, Intelligenz und Technologie im 21. Jahrhundert.* Wien: Heeresdruckzentrum, 2–18.
- PÖCHER, Harald (2010): Zrínyi Miklós (1620–1664): „Sors bona nihil aliud”. *Österreichische Militärische Zeitschrift*, (2), 226–234.
- SZABÓ, András et al. (2020): Instrumental Surveys Related to the Siege of Zrínyi-Újvár. In HAUSNER, Gábor – NÉMETH, András (szerk.): *Zrínyi-Újvár: A Seventeenth-Century Border Defence System on the Edge of the Ottoman Empire*. Budapest: Ludovika, 161–182.
- TARJÁN M. Tamás [é. n.]: Zrínyi Miklós felgyűjtja az eszéki hidat. *Rubicon Online*. Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1664-februar-2-zrinyi-miklos-felgyujtja-az-eszeki-hidat>
- ZRÍNYI, Miklós (2021): *Miklós Zrínyi and His Works on Military Science*. Budapest: Zrínyi.
- Wikipedia [é. n.]: *Zrínyi Miklós (költő)*. Online: <https://w.wiki/BA52>
- ZRÍNYI Miklós (2003): *Zrínyi Miklós összes művei*. Budapest: Kortárs.